

“ฮาเร็ม” ของ “เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์” จากบันทึกหม่อมแอนนา

จริงหรือที่สภาพ “นำเวหนานัก”

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ในบรรดาขุนนางของราชสำนักสยามสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ปรากฏในบันทึกและการรับรู้ของผู้คนส่วนใหญ่ว่าเป็นผู้มีอำนาจในวงราชการแผ่นดิน ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในด้านราชการของขุนนางคนสำคัญในราชสำนักไทยมีบันทึกไว้มากมาย แต่หากจะเอ่ยถึงเรื่องราวหลังม่านวงราชการอาจต้องไปค้นจากหลักฐานอื่น และที่น่าสนใจคือข้อมูลซึ่งปรากฏในบันทึกของแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonovens) สตรีต่างชาติที่เข้ามารับหน้าที่ครูสอนภาษาอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 ผู้ซึ่งบันทึกหลากหลายเรื่องราวในราชสำนักเอาไว้

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กำเนิดในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ช่วงพ.ศ. 2351 หลังจากการถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ 2 ก็รับราชการต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยความอาวุโสและตำแหน่งทำให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กลายเป็นขุนนางที่มีอิทธิพลและอำนาจอย่างมาก โดยในสมัยรัชกาลที่ 4 รับตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีที่สมุหกลาโหม ถือว่ามีอำนาจมากในราชการแผ่นดินแทบจะเรียกได้ว่าผูกสิทธิ์ขาดในราชการทั้งหลายเอาไว้กว่าได้ เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในช่วงที่รัชกาลที่ 5 ยังทรงพระเยาว์อีกด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นช่วงเวลาที่เริ่มมีความสัมพันธ์กับต่างชาติดมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยามทรงหาครูที่เลี้ยงเพื่อสอนพระโอรสพระธิดาให้ได้เตรียมตัวรับมือกับตะวันตก ในช่วงเวลานั้นเอง แอนนา เลียวโนเวนส์ สตรีลูกผสมที่เกิดในอินเดีย เกิดมาในสถานะเด็กยากจนเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1862 พร้อมลูกชายวัย 6 ขวบ (บางแห่งว่า 7 ขวบ) มาทำงานเป็นครูที่เลี้ยงในราชสำนักสยาม

ในระยะเวลาเกือบ 5 ปีที่หม่อมแอนนาใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมของราชสำนักสยาม นอกจากมีโอกาสให้การศึกษาแก่เจ้าจอมและพระราชโอรสและพระธิดาของพระองค์ หรือแม้แต่ความใกล้ชิดกับราชสำนักฝ่ายอันมีหลักฐานจากจดหมาย 8 ฉบับที่ “คิงมังกู” เขียนถึงแอนนาย่อมเป็นหลักฐานอีกชิ้นที่บ่งบอกในแง่สถานะของแอนนาได้อย่างชัดเจน (อ่านเพิ่มเติม : แอนนา เลียวโนเวนส์ ใครว่าหล่อนต่อแหล?)

ภายหลังเดินทางออกจากสยามเมื่อค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) แอนนาจึงนำ “ประสบการณ์” มาบันทึกลงในผลงานอย่างเช่น “The English Governess at the Siamese Court” และ “The Romance of the Harem”

หนังสืออันอื้อฉาวของหม่อมแอนนาไม่เพียงสร้างชื่อเสียงให้เธอเป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่จนถึงทุกวันนี้ ผลงานของแอนนายังถูกวิจารณ์ว่ามีหลายส่วนที่เขียนเกินจริงไป การอ่านบันทึกของบุคคลในอดีตที่มีลักษณะผสมข้อมูลเชิงประจักษ์เข้ากับความคิดเห็นส่วนตัวย่อมต้องระมัดระวัง แต่องค์ประกอบบางอย่างของหลักฐานที่เป็นบันทึกลักษณะนี้ อย่างน้อยยังสะท้อนบริบทและบรรยากาศโดยรวมเป็นข้อมูลประกอบการอ้างอิงกับหลักฐานชิ้นอื่นได้ โดยเฉพาะเรื่องเกร็ดหลังม่านภารกิจหน้าที่อย่างเป็นทางการ

“The English Governess at the Siamese Court”

ในบันทึกฉบับหนึ่งสร้างชื่อให้หม่อมแอนนา คือ “The English Governess at the Siamese Court” บันทึกฉบับนี้เป็นบันทึกเกี่ยวกับสยามเล่มแรกของแอนนา ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อค.ศ. 1870 (พ.ศ. 2413) หลังจากเธอออกจากสยามไปแล้ว 3 ปี สิ่งที่บอกเล่าผ่านบันทึกมีแหล่งที่มาหลากหลาย ทั้งจากการรับรู้ของแอนนาเอง จากการค้นคว้าเพิ่มเติม และจากการบอกเล่าของบุคคลอื่น

ข้อมูลส่วนหนึ่งที่น่าสนใจมีพูดถึงแง่มุมหนึ่งของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในแง่บรรยากาศในวัง และความสัมพันธ์กับคู่ชีวิตของท่าน ช่วงที่แอนนา เยี่ยมเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เริ่มขึ้นมาจากช่วงหลังเชิงนิรุกติ “เจ้าฟ้ามงกุฎ” ขึ้นสู่บัลลังก์แล้ว แอนนา เล่าว่า เหตุการณ์นี้ “ทำลายความหวังลับๆ ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้เป็นมหาเสนาบดีคนปัจจุบันจนไม่เหลือดี”

แอนนา ถึงกับเล่าเหตุการณ์ในวัน “เถลิงราชย์” ที่เธอนิยามว่า “ไม่มีชาวพื้นเมืองคนใด ไม่ว่าเจ้านายหรือชาวไร่ชาวนากล้าเสียงพูดเรื่องนี้อย่างเปิดเผย” ข้อความที่แอนนา เล่ามีว่า

“ในวันเถลิงราชย์ มหาเสนาบดีหลบไปเก็บตัวอยู่ในเรือนด้วยความโทมัสและทุกข์ใจอยู่ 3 วัน ในวันที่ 4 มหาเสนาบดีในเครื่องแบบราชสำนักพร้อมบริวารติดตามจำนวนมากมาปรากฏตัวร่วมงานเฉลิมฉลองพิธีบรมราชาภิเษกในพระราชวัง

กษัตริย์หนุ่มทรงปัญญาผู้มีบุคลิกแบบผู้ทรงศีลซึ่งรับรู้กลิ่นซ่อนเร้นมากมายในราชสำนัก เป็นฝ่ายเข้ามาทักทายเขาด้วยเป้าหมาย 2 ชั้น ทั้งเพื่อซื้อใจและทดสอบความจงรักภักดีของบุตรชายผู้คับข้องใจและสองจิตสองใจของสมเด็จพระเจ้าผู้จงรักภักดี พระองค์แต่งตั้งเขา ณ ที่นั่นให้เป็นผู้บัญชาการกองทัพภายใต้ทินนามว่าพระยาพระกลาโหม” (เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าพระยาพระกลาโหม อัครมหาเสนาบดีแทนบิดา (หลังสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ที่ถึงแก่พิราลัย)

แอนนา แสดงความคิดเห็นว่า “เกียรติยศที่ได้รับยกย่องนี้แม้จะไม่ได้ลวงล่อให้เขาสิ้นความซื่อสัตย์ได้ทันทีทันใด แต่ก็ช่วยหันเหความพ้อฝันอันตรายของเขาไปสู่ความกระตือรือร้นในหน้าที่และเขาก็ค้นพบหนทางปลอดภัยเพื่อระบายความรำคาญใจให้แปรเป็นความทูลทูลายที่มีประโยชน์...”

เห็นได้ว่า แอนนาบอกเล่าสภาพอารมณ์ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ขณะที่บรรยายใน ช่วงรัชกาลที่ 4 นั้น เป็นที่ทราบกันว่า มีความกังวลเรื่องคิดการกบฏเพื่อแย่งชิงราชสมบัติดำเนินมาตลอดรัชกาลที่ 4 อย่างไรก็ตาม ไกรฤกษ์ นานา ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ที่คร่ำหวอดในวงวิชาการแสดงความ คิดเห็นว่า “ไม่ปรากฏว่ารัชกาลที่ 4 ทรงปักพระทัยเชื่อว่า เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จะเป็นผู้ต้องสงสัย จึงทรงปฏิบัติพระองค์เป็นปกติต่อท่านเรื่อยมา และไม่เคยลิดรอนอำนาจของท่านลงแม้แต่น้อย เพื่อมิให้กระทบกระเทือนจิตใจฝ่ายขุนนาง ด้วยทรงเล็งเห็นว่าท่านเหล่านั้นกุมอำนาจในตำแหน่งสำคัญๆ อยู่ ถึง

กระนั้นก็ตามทรงไม่สามารถลบล้างความกินแหนงแคลงใจให้สูญสิ้นไปได้”

อ่านเพิ่มเติม : เรื่องอื้อฉาวจากเกร็ดพระราชประวัติ ตะลึง! “กรณีลอบปลงพระชนม์”

ในรัชกาลที่ 4

ในบรรยากาศความสัมพันธ์แบบไม่แน่วแน่ชัดนี้ แฮมมแอนนา เสริมด้วยว่า “หลังจากเขาปรับเปลี่ยนรูปแบบและสร้างกองทัพให้สมบูรณ์ได้แล้ว เขาก็กลับสู่สภาพอารมณ์ซึมเศร้าจนผิดปกติ ซึ่งถูกกระตุ้นอีกครั้งโดยกษัตริย์ผู้เป็นนายเหนือหัวที่เชิญเขามาร่วมบริหารรัฐบาลพลเรือนในตำแหน่งสูงสุด นั่นคือมหาเสนาบดี เขาตอบรับและนับจากนั้นก็แสดงความสามารถในการบริหารจัดการกลไกต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ สานความร่วมมือจากขุนนางทั้งปวง และรักษาอำนาจของตนไว้อย่างมั่นคง”

เนื้อหาจากการบอกเล่าของแอนนาในส่วนนี้สอดคล้องกับบันทึกของ เซอร์จอห์น เบาว์ริง ทูตอังกฤษที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงความสามารถของเจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์ ด้วยว่า “เจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์คนนี้ ถ้าไม่เป็นคนเจ้ามารยา หรือคนรักบ้านเมืองของตนก็ตาม ต้องยอมรับว่าฉลาด ล่วงรู้การล้ำคนทั้งหลายที่เราได้พบในที่นี้ ทั้งมีกริยาอัชฌาสัยอย่างผู้ดี และรู้จักพูดจาเหมาะแก่การ”

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้บัญชาการทหารแผ่นดิน

ลักษณะภายนอกของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์

ในด้านลักษณะภายนอกของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ แอนนา ยังบรรยายไว้อย่างละเอียด และถึงกับใช้คำว่า “เป็นผู้ปกครองตัวจริงของอาณาจักรกึ่งป่าเถื่อน” ข้อความส่วนหนึ่งที่แอนนา บรรยายความรู้สึกเมื่อพบเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ครั้งแรกมีว่า

“...มีราศีกษัตริย์ในตัวตนธรรมชาติของเขาแม้ถูกแวดล้อมท่ามกลางผู้คนไร้สง่าราศี เป็นผู้ปกครองตัวจริงของอาณาจักรกึ่งป่าเถื่อน และเป็นบุคคลสำคัญผู้วางนโยบายตามอำเภอใจอย่างเบ็ดเสร็จของประเทศ เขาผิวดำคล้ำ แต่หน้าตาดี กำยำ และกระฉับกระฉ่าง คอสั้นและหนา จมูกใหญ่และรูจมูกบาน สายตาสำรวจซอกแซก สติปัญญาสูงส่งตั้งผู้รอบรู้ ละเอียดรอบคอบ และมีระบบ ลักษณะเด่นในคำพูดคำจาภาษาสยามคือ เขามักแสดงความเห็นรุนแรงและมีอคติออกมาเป็นถ้อยคำตรงไปตรงมาและไม่อ้อมมือ ความทะนงตนประการเดียวของเขาคือภาษาอังกฤษที่เขาพูดปะปนกับภาษาแม่อยู่บ่อยๆ เพื่อสื่อถึงอารมณ์ขันอันคมคายในความคิดอ่านซึ่งมักเป็นเรื่องจริงจัง มีเหตุมีผล และน่าประทับใจ”

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แอนนา เอย์ถึงต่อไปนั้นคือบรรยากาศฝ่ายในที่พำนักของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งแอนนา บรรยายตั้งข้อความว่า “เราจะพบผู้ทรงปัญญา...อยู่ในฮาเร็มของเขากับบรรดานางคนโปรดชุดใหม่ล่าสุดที่คอยหยอกเย้าอยู่ใกล้ๆ” ซึ่งแอนนา ไม่ได้ระบุว่า ทราบได้อย่างไรว่าสตรีที่อ้างว่าพบเห็นเป็น “บรรดานางคนโปรดชุดใหม่” และไม่ได้บอกแหล่งที่มาของข้อมูลนี้

ห้องหับที่พบเห็น

แอนนา บรรยายละเอียดตั้งแต่บรรยากาศในห้องโถงที่พบ “เด็กสาวผิวสีมะกอกเรียงรายเป็นแถว ยาวอยู่กลางห้อง” แต่ละนางมีสัดส่วนเรียวร่างและอายุแบบเด็กที่ผ่านการฝึกฝนให้เป็นหญิงสาวลักษณะนางละครที่คล่องแคล่ว

“เด็กสาวราว 20 คน ห่มผ้าโปร่งกับสายรัดเอวสีทอง แขนและทรงอกเปลือยเปล่า สวมใส่เครื่องประดับทองคำแบบหยาบๆ ที่วิบวับยามพวกเธอเคลื่อนไหวย้ายยกค้อมศีรษะอย่างนอบน้อม ประนมมืออย่างเจียมตน สายตาหลุบต่ำอย่างขวยเขินได้แพขนตายาว อารมณ์ท่อนล่างชั้นเดียวของพวกเธอที่พลิ้วไหวคลุมขมำทำจากวัสดุสูงค่า ชายผ้าขลิบริมด้วยทองคำ ปลายนิ้วสวม ‘เล็บ’ ทองคำทรงเรียวยแหลมเหมือนกรงเล็บนก ห้องสว่างด้วยโคมระย้าที่แขวนอยู่สูงมาก จนแสงที่ส่องลงมาตรงกลางห้อง และใบหน้าอ่อนเยาว์กับเรือนร่างอรชรอ่อนช้อยเบื้องล่างแลดูสลัว”

ครูสอนภาษาอังกฤษรายนี้ถึงกับบรรยายด้วยว่า “ภรรยาเอก” (ท่านผู้หญิงกลิ่น บุณนาศ) เอนกายอยู่บนตั่ง ภูริมฝีปากด้วยซี้ผึ้งอย่างจริงจัง โดยมีหญิงรับใช้หลายนางคอยรับใช้

เมื่อเสียงขลุ่ยดังก็มีหญิงสาว 12 นางถือพัดสีเงินและทองเดินออกจากซอกเล็กๆ มานั่งเรียงราย
 ประณิบัติพัดโบกให้กลุ่มที่อยู่ตรงกลาง ทันทีที่เพลงดัง นางรำทั้งหมดก็ยืนขึ้นตั้งเป็น 2 แถว ร่ายรำกรีดกราย
 มือ และร่ายรำด้วยท่วงท่าที่เชื่อว่า “ผ่านการฝึกฝนร่างกายระดับสูงสุดเท่านั้น” แอนนา บรรยายท่วงท่าเหล่านี้
 ว่า “ทุกท่วงท่าคือบทกวี การแสดงออกสื่อถึงความรัก”

ส่วน “ท่านกลาโหม” นั้น แอนนา บรรยายไว้ว่า

“ท่านกลาโหมนั่งอยู่ที่นั่นเหมือนเทวรูปสีดำขลับก่อนถูกภูตผีเข้าสิง! ขณะที่รอบกายเขา เหล่าผู้
 บวงสรวงแสนบอบบางเหล่านี้ แก้มแกงปลั่ง ตาเป็นประกาย แขนวงกว้างไกว หน้าอกกระเพื่อม เยื้องย่างร่ายรำ
 ระบำต้องมนตร์ เขาเป็นบุรุษนำพิศวง หน้านิ่งและเคร่งขรึม มือใหญ่โตวางบนหัวเขาในท่าแบบรูปปั้นราวกับ
 พยุงน้ำหนักมหามงกุฎบนศีรษะให้สมดุล ขณะที่หญิงสาวเหล่านี้เปรียบเป็นใบไม้สีน้ำตาลสั่นสะทกอยู่แทบเท้า
 ...

หุ่นกระบอกที่ยังมีชีวิตยังคงหมอบอยู่ตรงนั้น ไม่กล้าแหงนมองใบหน้าเทพเจ้าผู้เจ้ายันของพวก
 นาง ใบหน้าที่ความเหี้ยมหยามกับความหลงใหลมารวมตัวกัน...ความปรารถนาไร้รูปลักษณ์ ความรู้สึกผิดไร้
 นิยาม! น่าเวทนา น่าเวทนานัก!

...เขาผงกศีรษะให้พวกทำไร่ที่พึงเหล่านี้อย่างใจร้ายและปั่นป่วนโดยจงใจ ไม่เคยมีรอยยิ้มยินดีหรือ
 ความพึงพอใจปรากฏบนสีหน้าหมองหม่น...เขาเบื่อหน่ายจึงลุกขึ้นปลีกตัวไปอย่างไม่มีพิธีมีขลุ่ย ส่วนพวกเด็ก
 สาวอ่อนเยาว์ งดงามเปล่งปลั่ง หอบหายใจอยู่ตรงนั้นภายใต้อาภรณ์แสนงามที่ห่อหุ้มร่างซึ่งอาจไม่ใช่ความงาม
 ที่แท้จริง...”

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ท่านผู้หญิงพัน บุนนาค

ไม่เพียงแต่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ แอนนายังบรรยายลักษณะของท่านผู้หญิงพัน บุนนาค ภรรยาอีกท่านหนึ่งของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่า “เขาแต่งงานกับเธอหลังเลิกรักกับคู่ชีวิตที่อยู่ร่วมกันมาหลายปี”

“คุณหญิงพันไม่ใช่ทั้งคนสวยหรือสง่างาม แต่เป็นแม่บ้านแม่เรือนและอารมณ์เย็นที่สุด ตอนเจอกันครั้งแรกเธอน่าจะอายุราว 40 ปี ตัวล่ำหนา ผิวคล้ำ เสน่ห์เดียวของเธอคือสายตากับวาจาที่อ่อนโยน...คุณหญิงพันรักดอกไม้เป็นชีวิตจิตใจซึ่งเธอก็ถือว่าเป็นลูกรัก...สุภาพสตรีผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในครัวเรือนท่านมหาเสนาบดีมีความปรานีต่อบรรดาสาวน้อยในฮาเริ่มสามีเธอ เธอใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของพวกนางอย่างฉันทมิตรที่สุด ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับพวกนางอย่างผาสุกเหมือนแม่กับลูกสาว ต่างไว้เนื้อเชื่อใจกัน และมักแก้ต่างให้พวกนางกับสามี ผู้ที่เธอต้องอาศัยการโน้มน้าวเชิงบวกอย่างละเอียดรอบคอบ”

สภาพความเป็นอยู่ในลักษณะของที่พำนักแบบขุนนางใหญ่ในราชสำนักสยามอาจไม่ค่อยเป็นที่คุ้นชินของแอนนา และอาจเป็นเรื่องความคิดเห็นส่วนตัวที่มองกิจกรรมการแสดงต่อหน้าขุนนางชั้นสูงของราช

สำนักว่าเป็น “ฮาเร็ม” อันทำให้แอนนาบันทึกด้วยว่า เธอรู้สึกนับถือ รัก และยอมรับภรรยาของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ในฐานะ “แบบอย่างของความซื่อสัตย์อันเลอค่าสูงสุด”

ไม่มีหลักฐานใดที่จะเป็นข้อยืนยันคำบอกเล่าของแอนนา เกี่ยวกับสภาพที่บรรยายออกมานี้ได้มากนัก แนนอนว่า ในแง่หนึ่งการบอกเล่าดังที่ได้อ่านข้างต้นผสมความคิดเห็นและมุมมองส่วนตัวของผู้บันทึกอันมาจากการสัมผัสสภาพเบื้องหน้าโดยที่อาจยังไม่เข้าใจบริบทสภาพชีวิตขุนนางมาก่อน

คำว่า “เวทนา” ก็เป็นการแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของแหม่มแอนนา หากพิจารณาได้สมมติฐานขั้นต่ำว่าข้อมูลที่แอนนาเล่ามามีข้อเท็จจริงอยู่บ้าง ความรู้สึก “เวทนา” ย่อมเป็นปฏิกิริยาจากพื้นฐานมุมมองแบบชาวต่างชาติที่พบเห็นวิถีแบบขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในสยามไปเทียบกับคติที่อิงกับความเชื่อทางศาสนาและบริบทสังคมแบบตะวันตก

อีกประการคือ การบันทึกข้อมูลจากสายตาชาวต่างชาติที่อาศัยในไทยระยะหนึ่งก็เป็นธรรมดาที่จะพบว่า ข้อมูลในบันทึกบ่งชี้หรือตีความเรื่องราวคลาดเคลื่อนได้ ไม่เว้นแม้กระทั่งบันทึกของวันวลิต, ลาลูแบร์ หรือปาลเลอว์ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็คงต้องยอมรับว่า การบอกเล่าภาพที่มาจาก การรับรู้ของชาวต่างชาติผู้บันทึกเรื่องราวเหล่านี้มีข้อมูลบางส่วนที่สามารถสกัดออกมาใช้เป็นชิ้นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการศึกษาเรื่องราวในอดีตเพิ่มเติมต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในเนื้อหาบางส่วนของบันทึกแอนนา ยังบอกเล่าอีกแง่หนึ่ง ว่า “...ฉันประหลาดใจเหลือเกิน เพราะรู้ว่าท่านมหาเสนาบดีเป็นผู้หยิบบัญชีความยุติธรรมแทนกษัตริย์อยู่บ่อยครั้ง”

บันทึกของนักประวัติศาสตร์ระบุว่า แอนนา มีปัญหาสุขภาพ โดยป่วยด้วยโรคหิวาต์ 2 ครั้ง อลิซาเบธ มาฮอนระบุว่า เธอถูกคนทำร้าย 2 ครั้งและถูกข่มมากกว่า 1 ครั้ง

แอนนา เล่าว่า ในช่วงค.ศ. 1866 สุขภาพของเธอเข้าขั้นย่ำแย่ถึงขั้นคิดว่าต้องตาย จึงตัดสินใจกลับอังกฤษ แต่ต้อง “รอถึงครึ่งปีกว่ากษัตริย์จะทรงยินยอม” แต่ในเช้าวันที่เธอจะเดินทางจากไปนั้น พระองค์หันมาตรัสว่า “แหม่ม! เธอเป็นที่รักของคนทั่วไปรวมทั้งทุกคนในวังและลูกๆ ของฉันนะ ทุกคนเป็นทุกข์ที่เธอต้องจากไป...ฉันเองก็โกรธและอารมณ์เสียใส่เธออยู่บ่อยๆ แต่ฉันก็เคารพยกย่องเธอมากถึงกระนั้นเธอก็ควรต้องรู้ว่าเธอเป็นหญิงที่ร่าเริงและร่าเริงเกินกว่าปกตินัก แต่เธอจงลี้มและกลับมาทำงานให้ฉันอีก เพราะฉันไว้เนื้อเชื่อใจเธอมากขึ้นทุกวันนะ ลาก่อน!”

หลังรัชกาลที่ 4 สวรรคต

ภายหลังรัชกาลที่ 4 สวรรคต เมื่อพ.ศ. 2411 เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหกลาโหมเรียกประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวังเพื่อคัดเลือกผู้ที่จะเถลิงราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีลำดับถัดไป ที่ประชุมเห็นชอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อไป จากนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์กล่าวต่อว่า รัชกาลที่ 4 ทรงหนักพระราชหฤทัยด้วยพระราชโอรสยังทรงพระเยาว์ เกรงว่าจะปกครองไม่ได้

ดังนั้น กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ทรงเสนอต่อที่ประชุมให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ว่าราชการแผ่นดินไปจนกว่าพระเจ้าแผ่นดินจะมีพระชนมายุพอที่จะผนวชได้ คือ 20 พรรษา ซึ่งที่ประชุมก็เห็นชอบ เจ้าพระยาจึงรับหน้าที่นั้นไว้จึงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในราชการแผ่นดินประมาณ 5-6 ปี

หลังจากท่านพ้นจากการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ช่วงบั้นปลายชีวิตมีข้อมูลว่า ท่านมักพักที่เมืองราชบุรี และถึงแก่พิราลัยที่ปากคลองกระทุ่มแบน ราชบุรี อายุรวม 74 ปี

อ้างอิง:

ไกรฤกษ์ นานา. “เรื่องอื้อฉาวจากเกร็ดพระราชประวัติ ตะลึง! “กรณีลอบปลงพระชนม์” ในรัชกาลที่ 4”.

ศิลปวัฒนธรรม. ออนไลน์. เผยแพร่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2560. เข้าถึง 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562.
<https://www.silpa-mag.com/history/article_8913>

ลีโอนเวนส์, แอนนา แฮร์เรียต. สุภัตรา ภูมิประพาส และสุภิดา แก้วสุขสมบัติ แปล. อ่านสยามตามแอนนา
การบ้านและการเมืองในราชสำนักคิงมังกู. กรุงเทพฯ : มติชน, 2562

“แหม่มแอนนา เล่าเรื่องเจ้าจอมในพระปิ่นเกล้าฯ ส่วนใหญ่เป็นหญิงลาว ชี้ สวย-ละมุนกว่าไทย”.

ศิลปวัฒนธรรม. ออนไลน์. เผยแพร่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2562. เข้าถึง 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562.
https://www.silpa-mag.com/history/article_29355

“แหม่มแอนนา ปลื้ม “พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์” พระราชธิดาผู้สิ้นชีพในคุกหลวงอย่างไรบ้าง”.

ศิลปวัฒนธรรม. ออนไลน์. เผยแพร่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2562. เข้าถึง 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562.
<https://www.silpa-mag.com/history/article_29054>

ธนกฤต ก้องเวหา. “ย้อนดูการเลือก ร.5 เป็นกษัตริย์ แม้แต่พระราชโอรส ร.2 ยังต้องยอมอำนาจเจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์”. ศิลปวัฒนธรรม. ออนไลน์. เผยแพร่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2562. เข้าถึง 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562.

<https://www.silpa-mag.com/history/article_34985>

“ประวัติสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์”. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ. ออนไลน์. เข้าถึง 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562.

<http://www.bsru.ac.th/th/page/about-bsru/history-somdejchaopraya.html>

คลิกอ่านเพิ่มเติม : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าหญิง “ทรงอิทธิพล” แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

อวสานสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

“ฮาเร็ม” ของ “เจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์” จากบันทึกหม่อมแอนนา จริงหรือที่สภาพ “นำเวทมนัก” [ออนไลน์]

เผยแพร่วันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2564 เข้าถึงข้อมูลวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2564 จาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_37325